

Dorota Misiejuk, Jolanta Muszyńska

Proces socjalizacji do grupy mniejszościowej a wartości kultury na przykładzie tożsamości kulturowej Białorusinów w Polsce

Wielowiekowe trwanie kultury białoruskiej w układzie zróżnicowanych warunków społecznych Polski stworzyło specyficzną sytuację przekazu wartości kultury z pokolenia na pokolenie. Także przewartościowanie paradygmatu społecznego w Polsce — od społeczeństwa monokulturowego do wielokulturowego — stworzyło nowe jakościowo warunki kreowania tożsamości kulturowej mniejszości autochtonicznych.

Spojrzenie na tożsamość kulturową z perspektywy tych dwóch czynników jest założeniem prezentowanego artykułu. Autorki postawiły sobie za cel przeanalizowanie wartości konstruujących białoruską tożsamość kulturową w grupie autochtonicznych Białorusinów. Tożsamość — jak pisał Zygmunt Bauman —

jest znakiem — projektem, znakiem — deklaracją, znakiem zawczasu sporządzonym, by pochwycić i zawrzeć sens naszego bycia w świecie; sens, który do owej ostatniej chwili, jaka wszelkie poszukiwania zakończy, szuka siebie w dialogu z równie jak on noch nich geworden i pozbawionym telosu światem¹.

Cechą współczesności jest to, że kruszą się tradycyjne kultury a z nimi tradycyjne układy wartości i od wieków wykorzystywane w procesie komunikacji społecznej symbole i znaki. Sytuacja, gdy kultura wydaje się nam oczywista odchodzi do przeszłości, a pytanie o tożsamość staje się wyzwaniem egzystencjalnym, nie tylko symbolem opisu wspólnoty. Jak pisze Jock Young, cytowany przez Zygmunta Baumana:

wspólnota na tym polega, że jednostka wie, kim jest, i wie też co czynić jej wypada i jak się zachowywać, by nikt wokół nie miał co do tego wątpli-

---

¹ Z. Bauman, *O tarapatach tożsamości w ciasnym świecie*, [w:] *Dylematy wielokulturowości*, W. Kalaga (red.), Kraków 2004, s. 30.

wości ani też zaczepkami czy niewczesnymi pytaniami w niej wątpliwości nie budził... «odkrywamy tożsamość» a matką tego wynalazku jest fakt, że wybory zastąpiły mus, że zdani jesteśmy na własny rozum i spryt, że każdy(a) z nas odpowiadać będzie za trafność i błędność wyborów².

Jak twierdzi Bauman, tożsamość nie jest kwestią przywileju czy wolnego wyboru jednostki — jest jej obowiązkiem. Spełnienie tego obowiązku następuje wówczas gdy tożsamość będzie zaakceptowana społecznie, a więc wtedy gdy społeczeństwo, a nie tylko wspólnota, będzie w stanie pojąć tożsamość Innego. Tak skonstruowany proces jest zatem w dużej mierze funkcją czasu rozumianą temporalnie, a nie fizycznie³. Niezależnie od upływającego fizycznie czasu, tylko jednostki i grupy społeczne są w stanie wykorzystać go do konstruowania pamięci i tradycji. Kategorie te są obce członkom kultur tradycyjnych. Stąd zagadnienie tradycji w historii jest centralne dla konstruowania tożsamości kulturowej grupy. Współcześnie bowiem, jak pisze Wojciech J. Burszta i Krzysztof Jaskułowski:

Naród nie jest czymś, co istnieje niezależnie od naszego postrzegania świata, nie jest rzeczą w świecie, lecz pewną szczególną perspektywą narzuconą światu. Mówiąc inaczej, narody są efektem pewnego kulturowo uwarunkowanego sposobu konstruowania rzeczywistości społecznej — są zatem tworamami intencjonalnymi⁴,

lub też jak postuluje Krzysztof Kwaśniewski;

Uważam, że istnieje dotkliwa potrzeba porzucenia wszystkich prób tautologicznego określenia mniejszości jako tych, którzy pod jakimś względem „są w mniejszości”. Do mniejszości narodowej należy się bądź w wyniku wychowania w rodzinie, bądź własnego wyboru, ale nie dlatego, że się jest w mniejszości, ale dlatego, że ktoś chce zachować i pielęgnować swoje narodowe dziedzictwo, godząc się, że nie będzie to główne dziedzictwo narodowe społecznego otoczenia i państwa, którego się jest lub chce się być obywatelem⁵.

Tak więc nazwanie jakiejś grupy mniejszością narodową nie jest tylko kwestią opisu, ale jest to pewien wybór aksjologiczny.

² Ibidem, s. 29.

³ Zob. artykuł *Temporalność i rozumienie zjawisk społecznych. Koncepcje Roberta M. McIvera*, [w:] E. Hałas, *Symbole w interakcji*, Warszawa 2001, s. 139-155.

⁴ W. Burszta, K. Jaskułowski, *Mniejszości narodowe i etniczne a idea państwa narodowego na początku XXI wieku*, [w:] *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, L. B. Nijakowski (red.), Warszawa 2005, s. 15.

⁵ K. Kwaśniewski, *Narody i mniejszości narodowe — koncerty patriotyzmów czy konflikty szowinizmów*, [w:] *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, L. M. Nijakowski (red.), Warszawa 2005, s. 47.

Stąd też zapewne do tej pory nie dopracowano się właściwie precyzyjnej definicji mniejszości narodowej, choć takie próby podejmowane są często. Można odwołać się do definicji, która powstała podczas prac w Podkomisji Narodów Zjednoczonych autorstwa Julesa Deschenesa w 1990 roku. Określa się tam mniejszość narodową jako:

grupę obywateli jakiegoś państwa stanowiącą liczebną mniejszość i nie zajmującą dominującej pozycji, posiadającą cechy etniczne, religijne i językowe różniące się od cech większości populacji, mającą poczucie solidarności wewnętrznej, kierującą się — przynajmniej *implicite* — zbiorową wolą samozachowania i osiągnięcia równości z większością w świetle prawa i praktyki⁶.

Jest to obraz bardzo ogólny, niemniej analiza jego treści przybliżyła nam postać mniejszości narodowej. Na uwagę zasługuje — z jednej strony — analiza woli samej grupy i jej ambicje budowania odrębnej od większościowej tożsamości kulturowej. Mamy więc pytanie o **różnicę kulturową**. Z drugiej strony podnoszona jest kwestia równych praw i możliwości kreowania własnej kulturowej odrębności. Innymi słowy idzie o prawa i obowiązki grupy wobec społeczeństwa, w którym przyszło żyć mniejszości czyli szeroko rozumiane **konteksty społeczne**.

Autochtonizm oznacza zasiedziałość, przebywanie od wieków na określonym terytorium. Autochtoniczne grupy mniejszości narodowych, to od wieków zamieszkujące dane terytorium grupy ludzi, którzy zachowali odrębność języka, odrębności w zakresie niektórych obszarów kultury materialnej, społecznej, psychologicznej, pomimo iż doszło do przesunięcia/zmiany granic państwowych. Zwykle są to narody pogranicza. Teren, na którym żyje dana mniejszość określanej jest w myśl teorii Stanisława Ossowskiego ojczyzną prywatną, natomiast istnieje gdzieś (zwykle za granicą) ojczyzna ideologiczna — państwo narodowe. Przykładem autochtonicznych (tradycyjnych) mniejszości narodowych w warunkach Polski mogą być Białorusini, Ukraińcy, Litwini, Niemcy. Zamieszkiwanie od wieków na określonym terytorium etnicznym w ramach państwa Polskiego — uczestniczenie w życiu społecznym i politycznym tegoż państwa, edukacja w ramach systemu edukacji państwa, ma efekt w postaci specyficznej tożsamości kulturowej. Tożsamość owa bazuje zwykle na dwukulturowości, stwarzając specyficzny obszar kompetencji w zakresie tzw. kultury socjetalnej. Członkowie autochtonicznych grup mniejszości narodowych nie mają problemów z integracją społeczną.

---

⁶ Ibidem. s. 22.

Interesy kulturowe tych grup wyrażane są przede wszystkim poprzez potrzebę szkolnictwa w języku mniejszości narodowej, przestrzeni społecznej na wyrażanie własnej odmienności, możliwości prezentowania własnej oryginalnej twórczości członków zbiorowości, celebrowania odmiennych tradycji. Kategorie mniejszości narodowej często też używa się zamiennie lub jednocześnie z kategorią mniejszości etnicznej. Jest to efekt niejednoznaczności opisywanej rzeczywistości kulturowej grupy mniejszościowej w konkretnych warunkach życia społecznego. W literaturze klasyczną grupą etniczną określa się:

(...) małą społeczność powiązaną ściśle z terytorium, które ma dla niej znaczenie nie tylko praktyczne, jako podstawa bytu, ale także symbolicznie — magiczne. Jest to grupa bezpośrednich nawykowych styczności, powiązana związkami sąsiedzkimi, o kulturze folklorystycznej, ludowej, bardzo jednolitej dla całej społeczności i mało zmiennej, tradycyjnej. Jej członkom brak świadomości historycznej i refleksji na temat własnej tożsamości, ale ze względu na bliskość kontaktów i nawykowy charakter podobieństwa zachowań stanowią oni ścisłą wspólnotę⁷.

Z szeroko zakrojonych badań etnologicznych, etnograficznych i socjologicznych — etnicznych grup kulturowych w klasycznym rozumieniu w Polsce nie ma. Obserwuje się funkcjonowanie tzw. zbiorowości etnicznych o kulturze cząstkowej⁸ określanymi też grupami regionalnymi. Tożsamość kulturowa grupy jest wyodrębniona na zasadzie kontrastu wobec dominującej kultury dużego rozwiniętego społeczeństwa. Grupa do określenia własnej tożsamości używa różnorodnych wskaźników, które są elementami dystynktywnymi, wyróżniającymi grupę. Takim elementem najbardziej charakterystycznym może być język — dialekt. Bywa też, że główną kategorią kreującą tożsamość grupy jest wyznanie.

W prezentowanych badaniach, opierając się o założenia teoretyczne wyróżniono czynniki konstruujące współcześnie tożsamość białoruską rozumianą jako odczuwanie białoruskości. Zapytano badanych, jakie czynniki powodują, że Białorusini w Polsce czują się Białorusinami. W grupie badawczej wyróżniono tych, którzy posiadają tzw. białoruską tożsamość kulturową, tzn. takich, którzy w teście kompetencji do kultury narodowej uzyskali wysoki wynik i tych, którzy deklarowali tożsamość białoruską, jednak nie posiadali lub posiadali niskie kompetencje do narodowej kultury białoruskiej.

⁷ Ibidem, s. 19.

⁸ Ibidem, s. 21.

Generalnie badani uważają, że odczuwanie białoruskości kształtuje używanie języka białoruskiego w kontaktach rodzinnych oraz znajomość tekstów i śpiewanie białoruskich piosenek. Te dwa wskaźniki uzyskały największą ilość wyborów niezależnie od rodzaju tożsamości białoruskiej badanych. Najmniejszą ilość wyborów uzyskały takie wskaźniki jak: urodzenie się na Białorusi i posiadanie białoruskiego obywatelstwa.

Jednakże obserwacja różnicy w częstości wyborów pomiędzy wskaźnikami w wyróżnionych grupach rysuje obraz różnicy identyfikacji z białoruskością badanych. Z tej perspektywy najbardziej znaczącym czynnikiem kształtującym identyfikację białoruską w grupie osób o narodowej tożsamości białoruskiej jest świadomość przynależności do narodu białoruskiego. Na odczuwanie białoruskości ma wpływ używanie języka białoruskiego w sytuacjach społecznych np. rozmawianie po białorusku ze znajomymi i w pracy. Wysoko też waloryzowano — jako konstruujący narodową tożsamość białoruską — czynnik używania białoruskiego w domu, w sytuacji komunikowania się w rodzinie. Kolejną kategorią wskaźników istotną w odczuwaniu tożsamości białoruskiej Białorusinów w Polsce jest wiedza z zakresu historii białoruskiej, znajomości literatury — przy czym bardziej istotna wydaje się tutaj orientacja w zakresie poezji białoruskiej niż prozy. Istotnym wskaźnikiem jest także orientacja w kulturze współczesnej poprzez śledzenie białoruskich gazet.

Wyróżnione grupy wskaźników są funkcją silnej identyfikacji z kanonem kultury narodowej i wysokiej świadomości znaczenia języka dla trwania kultury.

Wśród badanych deklarujących tożsamość białoruską jednak nieposiadających białoruskiej tożsamości kulturowej na poczucie bycia Białorusinem ma największy wpływ posiadanie białoruskiego obywatelstwa, oglądanie telewizji białoruskiej oraz urodzenie się na Białorusi. Te wskaźniki najbardziej różnicowały wybory badanych w zależności od identyfikacji z kulturą narodową. Analiza wyróżnionych wskaźników wskazuje na utożsamianie tożsamości narodowej z kategorią państwa przez badanych, oraz traktowanie kategorii tożsamości jako narzucanej z zewnątrz poprzez porządek państwowy raczej niż kulturowy. Natomiast takie wskaźniki jak: posiadanie imienia brzmiącego po białorusku czy „wiejskie korzenie” były jednakowo waloryzowane przez obie wyróżnione grupy.

Każda grupa mniejszościowa osadzona jest też w konkretnym kontekście społecznym i analizuje swoją tożsamość kulturową także z perspektywy interesu grupy. Zapytano badanych o to, co jest ważne w życiu współczesnych Białorusinów w Polsce. Pytanie to poprzez symbole życia

Wykres 1. Czynniki istotne w kreowaniu tożsamości białoruskiej w opinii badanych niezależnie od kategorii tożsamości kulturowej

społecznego Białorusinów w Polsce docierało do obecnych wartości grupy. Generalnie najwyżej waloryzowane jest: zachowanie tradycji świątecznych, wiedza o przeszłości swojej rodziny i uczenie dzieci białoruskiego. Te najwyżej waloryzowane kategorie dotyczą kręgu rodzinnego. Kolejne czynniki ważne dla współczesnych Białorusinów w opinii badanych można by nazwać czynnikami kompetencyjnymi. Budującymi generalnie kompetencje do bycia świadomym członkiem społeczności. Są to: wiedza o miejscu, w którym mieszkam, znajomość białoruskiej kultury, uzyskanie wyższego wykształcenia i mówienie po białorusku. Kolejna kategoria istotna w życiu współczesnych Białorusinów to dobre stosunki z Polakami. Zaskakująco nisko waloryzowana jest kategoria uczęszczania do cerkwi, która w przeszłości i w licznych badaniach socjologicznych zwykle była kategorią wiodącą. Przynależność do organizacji białoruskich oraz nadawanie dzieciom imion tradycyjnie białoruskich nie jest przez badanych waloryzowane wysoko. Ograniczenie białoruskości do kategorii domu przede wszystkim, tłumaczy słabą wagę waloryzowania zrzeszania

się w organizacjach białoruskich przez badanych. Natomiast nieważność dla społecznej tożsamości nadawania imion tradycyjnie białoruskich może świadczyć o niechęci do wyróżniania się w społeczeństwie polskim, a tym samym potwierdzać tezę o traktowaniu tożsamości białoruskiej przede wszystkim jako swoistej kategorii prywatnej, domowej.

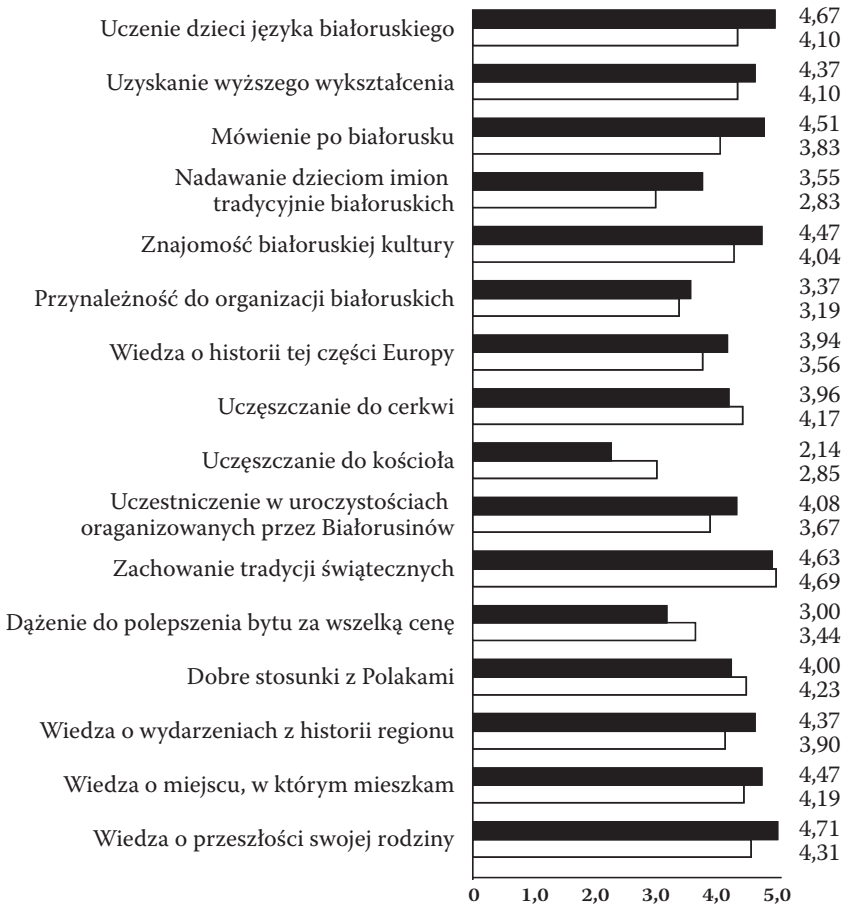
Analiza tych samych czynników w zależności od rodzaju posiadanej tożsamości kulturowej ukazuje nam zróżnicowanie aksjologiczne w samej badanej grupie. I tak analizując dane, generalnie wszystkie zaproponowane w badaniach kategorie w grupie posiadającej narodową tożsamość kulturową są waloryzowane wyżej niż w grupie o innej niż narodowa tożsamość kulturowa. Wyjątkiem są tylko kategorie: uczęszczanie do kościoła, uczęszczanie do cerkwi, dążenie do polepszenia bytu za wszelką cenę, dobre stosunki z Polakami i zachowanie tradycji świątecznych. Te kategorie, rozumiane jako interes społeczny Białorusinów w Polsce były wyżej waloryzowane przez Białorusinów bez identyfikacji narodowych.

W procesie postępowania badawczego zostały przeanalizowane identyfikacje do kultury narodowej członków badanej grupy. Wyróżniono trzy grupy osób o silnych identyfikacjach do kultury narodowej: osoby deklarujące białorską tożsamość kulturową, ale o polskiej identyfikacji do kultury narodowej, osoby deklarujące białorską tożsamość kulturową o podwójnej identyfikacji narodowej i osoby o tożsamości białoruskiej z silną białorską identyfikacją narodową. Różnica waloryzacji czynników społecznego interesu w zakresie konstruowania tożsamości mniejszościowej najsilniej dotyczy czynnika: „nadawanie dzieciom imion tradycyjnie białoruskich” i „mówienie po białorusku” Różnica natężenia średnich wyborów badanych wynosi odpowiednio: 0,89 i 0,77 punktu. Kolejne silnie różnicujące wybory wśród badanych to „uczenie dzieci języka białoruskiego i wiedza o wydarzeniach z historii regionu”. Najbardziej różnicujący wybór wśród badanych czynnik kreujący tożsamość białorską wydaje się łatwo wytłumaczyć na bazie teorii stygmatyzacji Goffmana⁹. Dotyczy naznaczania „innością” poprzez obco brzmiące imię (oczywiście z punktu widzenia kanonu polskiej kultury narodowej) dwa następne mogą być odzwierciedleniem problemów społecznych dotyczących rzeczywistości funkcjonowania języka białoruskiego. Język białoruski na Białostocczyźnie występuje przede wszystkim w postaci gwarowej mniej lub bardziej oddalony od odmiany standardowej. W świadomo-

---

⁹ Zob. E. Czykwin, *Białoruska mniejszość narodowa jako grupa stygmatyzowana*, Białystok 2000.

Wykres 2. Elementy konstruujące współczesną tożsamość białoruską w opinii badanych a ich tożsamość narodowa

ści ludzi funkcjonuje jako język „swój”, „nasz” „prosty” w odróżnieniu zarówno od polskiego jaki i białoruskiego. Standard nauczany jest w niewielkich szkołach na lekcjach języka białoruskiego i dotyczy niewielkiej ilości osób. W tak skonstruowanej sytuacji społecznej generalnie obserwuje się brak społecznej akceptacji dla standardu białoruskiego jako języka ojczystego. Należy przypomnieć, że kategorie języka mają największą rozbieżność jeśli chodzi o waloryzowanie ich dla kreowania tożsamości współczesnych Białorusinów w Polsce. Natomiast następny czynnik: „wiedza o wydarzeniach z historii regionu” odwołuje nas do kategorii tradycji. O ile grupa o narodowych identyfikacjach białoruskich wysoko

— 4,32 punkty w skali pięciopunktowej badającej średnie natężenie wagi czynnika, waloryzowała znajomość wydarzeń z historii regionu, to badani o polskiej identyfikacji narodowej nadali temu czynnikowi zdecydowanie niższą rangę — 3,91 średniego natężenia w pięciostopniowej skali. Prawdopodobnie poprzez ten czynnik obserwujemy niechęć do wprowadzania różnicy w zakresie specyficznie regionalnych kontekstów w historii, które zaburzają wygodną interpretację historii z perspektywy wybranej tradycji — z perspektywy polskiej tradycji narodowej. Różnie, w zależności od identyfikacji do kultury narodowej, badani waloryzowali też kategorię: „uczęszczanie do kościoła” -0,75; oraz kategorię: „dążenia do polepszenia bytu za wszelką cenę” — 0,58. Obie grupy te kategorie waloryzowały najniżej, niemniej największa różnica ukazuje nam jasno aksjologiczną rozbieżność interesu społecznego Białorusinów w Polsce dla kreowania tożsamości mniejszościowej. Wydaje się, że interpretacja tych rozbieżności da się wytłumaczyć takim zjawiskiem jak zmiana wyznania i ukrywanie swojej tożsamości w imię społecznego awansu. Oba zjawiska zostały już w literaturze omówione bardzo szeroko i wielowątkowo¹⁰.

W grupie Białorusinów na Białostocczyźnie o narodowych identyfikacjach białoruskich, białoruskość interpretowana jest jako dziedzictwo rodziny i domu przede wszystkim. Najwyższa waloryzacja: „wiedzy o przeszłości swojej rodziny” jako czynnika kreującego współczesną tożsamość mniejszościową odwołuje nas do dziedzictwa z jednej strony — rozumianego jako oryginalne, specyficzne, jednostkowe, wyjątkowe interpretacje historii, z drugiej zaś do wiedzy, a więc zestawu faktów, opisu i rozumienia. Tak więc kategoria ta nawołuje do rozumienia losów rodziny z perspektywy historii pogranicza, z perspektywy szerszej niż tylko pamięć imion i nazwisk antenatów. O takiej interpretacji czynnika zaświadczały kolejne, wysoko waloryzowane jak: „zachowanie tradycji świątecznych i wiedza o miejscu, w którym się mieszka oraz znajomość białoruskiej kultury”. Natomiast czynniki — uczenie dzieci języka białoruskiego i mówienie po białorusku, są funkcją wysokiego waloryzowania symbolicznej wagi języka w kreowaniu tożsamości narodowej. Uzyskanie wyższego wykształcenia jako istotny czynnik w kreowaniu tożsamości mniejszościowej u badanych osób z narodową identyfikacją białoruską, może być interpretowane jako potrzeba posiadania ogólnych kompeten-

---

¹⁰ Zob. prace: E. Czykwin, *Białoruska mniejszość...*, op. cit.; A. Sadowski, *Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*, Białystok 1995; E. Mironowicz, *Białorusini w Polsce 1944-49*, Białystok 1993.

Wykres 3. Czynniki istotne w kreowaniu tożsamości białoruskiej w opinii badanych o narodowej tożsamości białoruskiej

cji do interpretacji rzeczywistości np. wyjaśnień procesów ogólnospołecznych, zrozumienia i uogólnienia własnych doświadczeń czy wreszcie interpretacji źródeł i przyczyn wydarzeń. Tych zasobów badani poszukują w kategorii „wyższe wykształcenie”. Nie bez racji wydaje się też interpretacja tego czynnika poprzez kategorie „pozycja społeczna”. Osoby z wyższym wykształceniem osiągają także wyższy status społeczny, a więc pośrednio pozycja społeczna może wpływać na atrakcyjność posiadania mniejszościowej tożsamości.

Tożsamość kulturowa jest pojęciem wielowątkowym, wielowymiarowym. Jak pisze Jerzy Nikitorowicz: „Tożsamość jednostki kształtuje się w konkretnej grupie pod wpływem określonej kultury. Człowiek nie ma

innej możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji czy identyfikowania się (przynależności) z kimś, jeżeli nie znalazł grupy odniesienia, czyli osób znaczących dla siebie, oraz dziedzictwa kulturowego... Stąd tożsamość jest uznawana za rodzaj samowiedzy jednostki, jej sądów, wyobrażeń i poczucia wartości”¹¹.

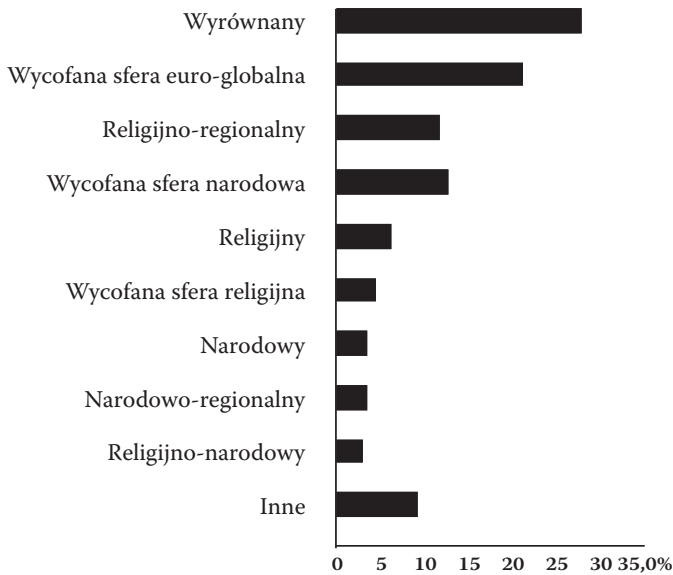
W procesie postępowania badawczego zadano sobie pytanie o kategorie tożsamości badanych. Tożsamość kulturowa jest dostępna badaczowi na dwa sposoby. Może być interpretacją badacza, który obserwując zjawiska społeczne definiuje tożsamość kulturową określonej grupy; lub też dociera do kwestii tożsamości za pośrednictwem deklaracji świadomości przynależności poszczególnych osób do określonej wspólnoty kulturowej. Dokonując analizy tożsamości na podstawie deklaracji badanych określono profile tożsamościowe badanych. Badani na pięciostopniowej skali określali stopień identyfikacji z poszczególnymi wspólnotami kulturowymi. Analiza natężenia identyfikacji pozwoliła na skonstruowanie profili tożsamościowych. Profil wyrównany oznacza, że badani w równym stopniu deklarują identyfikację w zakresie przynależności do zaproponowanych wspólnot: globalnej, europejskiej; narodowej; regionalnej; lokalnej i religijnej. Poprzez wycofanie identyfikacji z określonymi wspólnotami ustalono profile: wycofana sfera religijna; wycofana sfera euroglobalna; wycofana sfera narodowa. Profil religijno — regionalny i narodowo — regionalny oraz religijno — narodowy oznacza, że badani te dwie wspólnoty deklarowali jako wiodące w ich tożsamości. Wyróżniono też dwie grupy badanych deklarujących tylko jeden wymiar kultury w ich tożsamości. To profil religijny i narodowy. W kategorii „inne” znalazło się szereg różnorodnych kombinacji, które jednak nie miały znaczenia statystycznego.

Najpowszechniejszą — oczywistą społecznie, oraz kształtowaną w procesach edukacji — kategorią tożsamości kulturowej jest tożsamość narodowa. Operuje ona pojęciem kanonu kultury narodowej. Za Antoniną Kłoskowską możemy zdefiniować jako: „zespół wartości, symboli, mitów szczególnie wysoko cenionych i ochraniających przez określoną grupę społeczną”¹². Sam zaś naród przez autorkę został zdefiniowany jako: „wspólnota komunikowania oparta na kształtującym się uniwersum kulturowym o znacznym bogactwie i wewnętrznym zespoleniu elemen-

¹¹ J. Nikitorowicz, *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*, Gdańsk 2005, s. 60-61.

¹² Zob. *Kultura narodowa i polityka*, J. Kurczewska (red.), Warszawa 2000, s. 29.

Wykres 4. Profile tożsamościowe

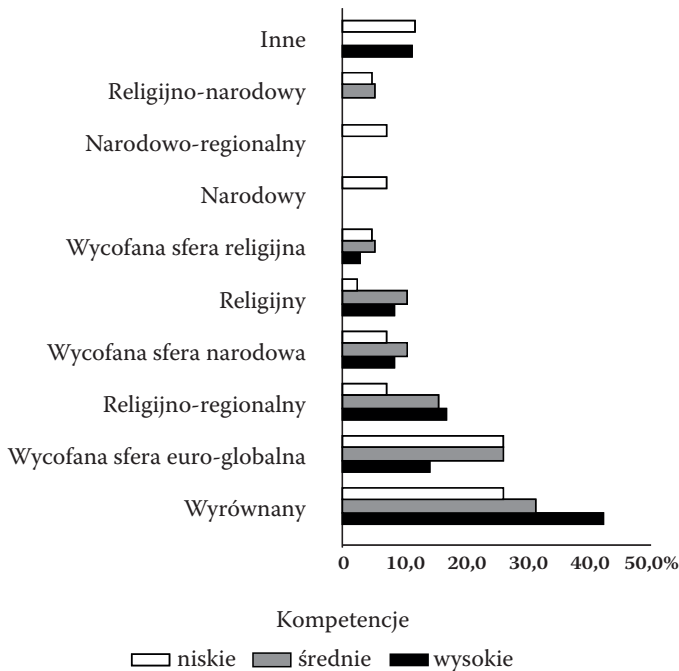
tów (syntagma kultury)¹³. Andrzej Szpociński natomiast kanon definiuje jako: „zbiór dzieł, postaci i zdarzeń powszechnie znanych, wyznaczających zarazem horyzont przeżywanych tradycji.... to taka szczególna część tradycji, która w powszechnym przekonaniu członków zbiorowości obowiązuje wszystkich jej uczestników, a ponadto ma być dziedziczona z pokolenia na pokolenie. Zawsze więc kanon odniesiony jest do przeszłości i projektowany w przyszłość¹⁴. Ta kategoria nie jest najpowszechniejszą kategorią w odniesieniu do tożsamości mniejszości. Poniżej 5% badanych zadeklarowało jako wiodącą w swojej tożsamości kulturowej tę kategorię. Największa ilość badanych, powyżej 30 % zadeklarowała, że wszystkie wyróżnione w badaniach wspólnoty mają znaczenie dla ich tożsamości.

Poniższy diagram ilustruje zależności między profilem tożsamości, a kompetencjami do kultury narodowej — badanymi tzw. testem kompetencji do kultury narodowej opracowanym na potrzeby badań a analizującym znajomość kanonu białoruskiej kultury narodowej. Otóż, jak wynika z badań, profil „wyrównany” generuje niskie kompetencje do kultury narodowej, niemniej statystycznie rzecz biorąc, najwięcej osób

¹³ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 2005, s. 43.

¹⁴ A. Szpociński, *Kanon kulturowy*, „Kultura i Społeczeństwo” 1991, nr 2.

Wykres 5. Profile tożsamości a poziom kompetencji do kultury narodowej

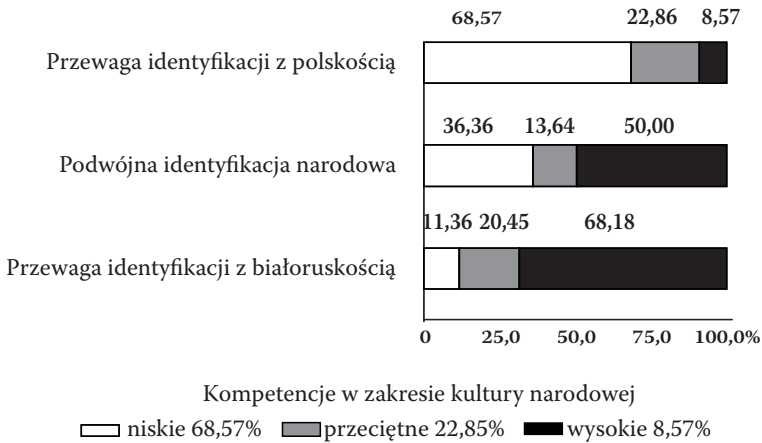

w tej grupie charakteryzuje się też wysokimi kompetencjami do kultury narodowej. Natomiast najwyższe kompetencje w zakresie kultury narodowej w wypadku badanej grupy generuje profil wycofana sfera euro-globalna. Wśród badanych o profilu: „narodowy i narodowo-regionalny” nie ma osób z niskimi i przeciętnymi kompetencjami do kultury narodowej. Najwięcej osób z niskimi kompetencjami do kultury narodowej to osoby o profilu wyrównanym, religijno-regionalnym.

Kwestia kompetencji do kultury narodowej w przypadku analizy deklaracji członków mniejszości narodowej może oznaczać zarówno kanon kultury polskiej, kultury narodowej jak i kanon białoruskiej kultury narodowej. Analizując dane w zakresie profilu tożsamościowego, oraz kompetencje do narodowej kultury białoruskiej badanych, wyróżniono trzy grupy: grupę o przewadze polskich identyfikacji narodowych, grupę o podwójnej identyfikacji narodowej oraz grupę o białoruskich identyfikacjach narodowych. Wysokie kompetencje w zakresie białoruskiej kultury narodowej przejawia 68,18% badanych o przewadze identyfikacji z białoruskością, natomiast 68,57% badanych identyfikujących się z polskością

w aspekcie narodowym ma niskie kompetencje do białoruskiej kultury narodowej. Wśród badanych o podwójnych identyfikacjach narodowych 50% stanowią ci, którzy mają wysokie kompetencje do białoruskiej kultury narodowej. Analiza tych zależności pokazuje, że Białorusini w Polsce niekoniecznie identyfikują się z białoruskością na poziomie kultury narodowej, natomiast sytuacja dwukulturowości u połowy badanych ma efekt w postaci rozwijania kompetencji w zakresie kultury mniejszości.

Wykres 6. Identyfikacje badanych a kompetencje do kultury narodowej

Generalnie wśród badanych osoby z białorską tożsamością kulturową — to znaczy osoby o wysokich lub przeciętnych kompetencjach do białoruskiej kultury narodowej stanowią 48,51% badanych. Większość osób z białorską tożsamością narodową (59,18%) stanowią osoby po 25 roku życia.

Analiza zależności między profilem tożsamościowym a wiekiem badanych wskazuje, że najbardziej dynamiczny profil to „wycofana sfera euro-globalna”. O ile osoby w wieku poniżej 25 lat stanowią 11,63% badanych to profil ten opisuje 29,41% badanych w wieku 25 i więcej lat. Natomiast profil — wycofana sfera narodowa dotyczy 13,95% badanych w wieku poniżej 25 lat i tylko 3,92% osób w wieku 25 i powyżej lat. Podobną dynamikę obserwujemy też w profilu: „religijny”. Ten profil opisuje tożsamość białorską 6,98% badanych poniżej 25 roku życia i spada do 3,92% u osób 25 letnich i więcej. Profil religijno-narodowy dotyczy tylko osób powyżej 25 roku życia, natomiast profil narodo-regionalny dotyczy wyłącznie osób przed 25 rokiem życia.

Wykres 7. Profile a wiek badanych

